

COVID-19: Per què la UE ha de ser solidària amb els seus veïns?

Eduard Soler i Lecha, investigador sènior, CIDOB
[@solerlecha](#)

Com afectarà la crisi del coronavirus a la relació de la Unió Europea amb els països del seu entorn? Quin marge té la UE per ajudar a afrontar conjuntament i solidària aquest desafiament en el seu veïnat del sud? Europa haurà d'adaptar prioritats i integrar aquesta nova situació en les seves relacions amb els països de sud i l'est de la Mediterrània i a l'Àfrica subsahariana.

621

ABRIL
2020

La crisi del coronavirus ha redirigit l'atenció política i els recursos disponibles dels països de la UE a gestionar la crisi sanitària i a pensar com mitigar els seus efectes en el terreny econòmic, social i polític. La magnitud d'aquesta urgència pot eclipsar una reflexió de caràcter estratègic: la necessària reorientació de la seva política cap als països veïns i els riscos que comporta no fer-ho. Aquesta reflexió, a més, no ha de cenyir-se a l'entorn més immediat, sinó que ha d'incorporar tot el continent africà amb qui la UE es disposava, el 2020, a llançar un nou marc de cooperació bi-continental. Fa deu anys, la UE va cometre l'error de desatendre el que succeïa fora de les seves fronteres i va acabar patint les conseqüències de forma diferida. Haurà après la lliçó?

Fa uns anys vaig tenir l'ocasió de discutir llargament amb un polític europeu que va estar en primera línia durant l'esclat de la crisi econòmica de 2008 i la seva arribada a Europa en forma de crisi del deute sobirà. El polític en qüestió parlava amb amargor del poc temps que el 2011 havien tingut els líders europeus per preocupar-se del que succeïa a l'altre costat de la Mediterrània i articular una resposta conjunta i ambiciosa davant els aires de canvi que començaven a bufar al món àrab. Cada país anava per lliure i tots els esforços –es lamentava– estaven concentrats en resoldre la crisi europea, la negociació del rescat grec, mitigar el risc de contagi o pitjor, la fallida del projecte de construcció europea. No hi havia ni temps, ni recursos per a res més. Com havíem de condonar deute o multiplicar l'ajuda als nostres veïns quan li estàvem donant a Grècia uns préstecs amb interessos abusius i dèiem que això era ajuda! –afegia aquest polític. Poc després, el 2015, els líders europeus van tornar a mirar cap al Mediterrani, però no amb afany solidari ni amb voluntat d'acompanyament sinó per protegir-se dels envits de la inestabilitat dels seus veïns. La crisi migratòria a la Mediterrània Oriental i els atemptats a diverses capitals europees van posar de manifest que la inacció implicava conseqüències i que, de tant mirar cap a casa, no s'havien adonat que el veïnat estava en flames.

Per entendre perquè la COVID-19 pot desestabilitzar els veïns mediterranis i africans de la UE, cal identificar diferents formes de vulnerabilitat. La primera és que la immensa majoria d'aquests països compta amb unes infraestructures sanitàries precàries i escassegen els recursos humans i farmacèutics per fer front a l'emergència. Per exemple, el Marroc té un terç dels llits hospitalaris per habitant d'Espanya, i Egipte sis vegades menys que França. Si parlem de cures intensives, la situació és força més crítica i són encara més alarmants les dades de l'Àfrica subsahariana. Per exemple, Burkina Faso, un dels països africans més afectats fins ara per la pandèmia, disposa només d'11 respiradors per a una població de 19 milions. A això s'afegeix el fet que una de les majors fuites de talent del continent s'ha produït en l'àmbit sanitari: es calcula que en l'última dècada cada dia ha migrat un doctor format a l'Àfrica cap als Estats Units. A més, molts països del sud i l'est de la Mediterrània, i encara més els de l'Àfrica subsahariana, tindran grans dificultats per adquirir en un mercat global especulatiu els productes sanitaris per fer front a la pandèmia, quedant a la mercè de donacions oportunistes o altruistes. Menció a part mereixen països o territoris com Síria, Iemen, Líbia o la franja de Gaza que han vist destruïdes les seves infraestructures –també la sanitària– després d'anys de violència.

Alguns d'aquests països poden pensar que, tot i la precarietat dels seus sistemes sanitaris, poden resistir millor a la pandèmia perquè tenen una població més jove, un clima càlid que potser redueixi el risc de contagi, o perquè van introduir mesures de confinament quan el nombre de casos no era tan elevat com al sud d'Europa. Tot això està per veure, però fins i tot si fos així, el que no podrien evitar són les conseqüències econòmiques. És el cas d'aquells amb major dependència del comerç amb Europa, com les economies del Magrib, que en algun d'aquests països por arribar a frega el 70%. En aquest cas, a més, els mercats principals són Espanya, França i Itàlia, tres dels territoris més afectats sanitària i econòmicament. També ha augmentat la vulnerabilitat perquè aquesta crisi s'està acarnissant amb alguns sectors com el turisme, l'energia o el tràfic marítim, que són vitals per a molts dels veïns de la Unió. Abans de l'expansió de la COVID-19, el turisme i el sector de viatges, així com les activitats econòmiques indirectes, representava una part important del PIB de països com el Marroc (8%), Tunísia (8%), Egipte (11%) o Turquia (12%). En el cas d'Algèria, un 60% del pressupost estatal prové de l'exportació de gas natural i petroli, i Egipte va obtenir, el 2019, 5.800 milions de dòlars pels drets de pas del Canal de Suez. En alguns països de l'Àfrica subsahariana, com Senegal, Kenya o Tanzània, el turisme té un pes similar, i l'estabilitat pressupostària en països com Nigèria o Angola també depèn de les fluctuacions dels mercats energètics. A més, en alguns d'aquests països els efectes de la pandèmia són fins i tot menors que altres amenaces igualment devastadores com la plaga de llagostes que està destruint bona part de la collita a l'Àfrica Oriental.

A això cal afegir que les conseqüències econòmiques d'aquesta crisi no afectaran a tots per igual. Els països àrabs ja tenien un dels índexs d'atur juvenil més elevats del món i diversos països de l'Orient Mitjà i Àfrica es troben entre els més desiguals del món. A més, les mesures de protecció en forma de diferents mecanismes de confinament i quarantena són especialment dures per a alguns col·lectius. Entre aquests, els refugiats amuntegats en camps o en infrahabitats. Un altre segment poblacional, especialment nombrós, són totes aquelles famílies que depenen dels ingressos de l'economia informal i que, a hores d'ara, es troben sense estalvis, sense cap xarxa de protecció social i sense més suport que el que puguin prestar xarxes de solidaritat veïnal i organitzacions caritatives.

Alguns països i col·lectius específics són altament dependents de la cooperació internacional per al desenvolupament. Un dels efectes secundaris de l'anterior crisi econòmica van ser les dràstiques retallades en aquest camp. Un país com Espanya, per exemple, va passar de destinar el 0,46% a cooperació el 2011 a només el 0,12% el 2015. Una reducció d'aportacions dels principals donants en aquest moment seria especialment greu ja que Nacions Unides havia advertit abans de començar l'any que estimava que 168 milions de persones en 59 països diferents requeririen ajuda humanitària el 2020. A això caldria afegir-li que els tancaments de fronteres impediran el desplaçament de cooperants, entre ells el personal sanitari.

Finalment, augmenta la vulnerabilitat d'individus i organitzacions de la societat civil que ja estaven en els radars de mecanismes repressius en sistemes autoritaris. El recurs a mecanismes reforçats de vigilància amb el pretext de reduir l'expansió de l'epidèmia servirà per impedir l'expressió del malestar col·lectiu als carrers i per augmentar la vigilància sobre individus concrets. Un altre tipus de repressió és la que es viu a l'interior de les llars dins de l'entorn familiar. A Turquia, per exemple, la policia i les organitzacions feministes han denunciat un augment de casos de violència contra les dones. D'altres països de la regió no hi ha dades, però la situació pot ser igual o pitjor.

A la llum de tot això caldrà adaptar prioritats i integrar aquesta nova situació en les relacions de veïnatge de la UE i, de forma més àmplia, en la seva acció exterior. Val la pena recordar que el Tractat de la UE, en el seu article 8, diu que s'establirà una relació estreta i cooperativa amb els països veïns, i que l'Estratègia Global Europea de 2016 identificava la necessitat d'augmentar la resiliència dels estats i societats del nostre entorn. A més, a finals del 2019 es va enarborar la bandera d'una Europa més geopolítica i, a penes uns dies abans que es desencadenés el pànic en el vell continent, la Comissió i l'Alt Representant van fer pública la seva estratègia amb l'Àfrica. El 2020 també havia de ser l'any en què s'actualitzessin i potenciessin les relacions euromediterrànies, aprofitant el 25è aniversari del Procés de Barcelona. Entre les moltes decisions que hauran de prendre els líders europeus en les properes setmanes està si renuncien a tot això o li donen un nou significat, adaptant les prioritats i els instruments a una realitat ben diferent de la que imaginaven a principis del 2020.

El primer serà entendre que la imatge de desunió mostrada per la UE durant la primera fase de la pandèmia ha danyat no només la seva reputació interna sinó també l'externa. Per tant, això és el primer que cal corregir, seguit de mesures que mitiguin el dany econòmic i apuntalin la reconstrucció de les economies europees. La recuperació econòmica a la UE és un dels mecanismes més eficaços d'esmoreir el cop d'aquesta crisi entre els seus veïns a causa de l'alt nivell d'(inter)dependència. I no fer-ho, una de les formes de perpetuar i ampliar la crisi al seu veïnat.

Juntament amb aquests deures en el pla intern, caldrà adaptar prioritats i instruments en l'àmbit de la política exterior i de cooperació. L'efectivitat passa, primer de tot, per preguntar als seus veïns quines són les seves necessitats i dissenyar respostes en consonància. Però si hi ha una cosa que ja es pot anticipar són les dificultats d'alguns d'ells per fer front a la compra d'equipament bàsic. Des de la UE es poden anticipar iniciatives de compra conjunta o compartir excedents amb aquells que més ho necessitin. Des de les delegacions de la UE i els programes de cooperació ja en marxa, caldrà

tenir l'agilitat necessària per dedicar més atenció als col·lectius més vulnerables (economia informal, víctimes de la violència de gènere, societat civil crítica, entre molts d'altres). I donat que aquesta crisi coincideix amb la negociació del proper marc financer de la UE, és un bon moment per exigir una dotació per a l'acció exterior que estigui a l'alçada dels desafiaments. A més, aquests pressupostos han d'apuntalar plans de recuperació econòmica que poden incloure àmbits com el turisme sostenible, polítiques de reindustrialització verda i impuls a la ciència i la recerca, que haurien d'obrir-se a la participació de països veïns.

Els estats membres i les institucions europees també poden aliar-se amb els seus veïns mediterranis, africans i d'altres països per exigir que les vacunes i la medicació que puguin desenvolupar-se siguin accessibles universalment i a un preu raonable. Demanda que no hauria de limitar-se a la COVID-19 sinó a altres malalties que afecten el continent africà amb especial intensitat. També s'han d'articular mecanismes internacionals per evitar que pugui repetir-se una situació semblant o, en tot cas, per mitigar-ne els efectes. En aquesta línia, la UE pot utilitzar els marcs de cooperació com el diàleg bi-continental amb la Unió Africana, la Unió per la Mediterrània o el diàleg euro-àrab per articular respostes multilaterals i cooperatives a la gestió d'un desafiament que transcendeix l'esfera sanitària.

Aquests dies, experts i intel·lectuals ens alerten de com de fàcil és construir falsos dilemes i de la dificultat de desmuntar-los per no veure's obligat a escollir entre salut i economia o entre seguretat i privacitat. Cal evitar afegir un tercer fals-dilema a la llista: el que convidaria a escollir entre la solidaritat interna i l'externa.